

Глобалізація освіти та її наслідки

*Прохоренко Тетяна Григорівна*¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2025	Освіта/Педагогіка	316.4:378

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14882099>

Анотація. У статті аналізується сутність процесу глобалізації. Особлива увага приділяється виявленню особливостей та проявів глобалізації в освітній сфері. Посилюється її відкритість глобальному ринку знань та інноваційних технологій, інтеграція національних освітніх систем у світову. Спостерігається інтернаціоналізація, взаємозалежність, уніфікація освіти, у відповідності з чим змінюються зміст, методи та форми навчального процесу. Зростає значення освіти як визначального фактора сталого суспільного розвитку. Поглибленню глобалізаційних тенденцій в освіті сприяє інформатизація, яка веде до глобальної раціоналізації інтелектуальної діяльності, підвищення ефективності та якості підготовки фахівців. Відбувається комерціалізація освіти, перехід до широкого кола джерел її фінансування.

В статті стверджується, що глобалізація освіти виступає складним, неоднозначним і суперечливим процесом, який має як позитивні, так і негативні прояви, що концентруються по лінії співвідношення глобального та національного, традиційного та інноваційного. Окреслюються напрямки вирішення виникаючих проблем і викликів.

Ключові слова: інтернаціоналізація, інформатизація, світовий освітній простір, національна освітня система, уніфікація, стандартизація, відкритість, комерціалізація.

Globalization of education and its consequences

Annotation. The article analyzes the essence of the globalization process. The author emphasizes that globalization today represents a new stage of integration processes in the world. This leads to the formation of a single open system of economic, financial, political, social and cultural relations. The main prerequisite for the spread of these processes was the information revolution, which led to the emergence of a new form of social organization - the information society. Globalization has become one of the main factors that led to the transformation of all spheres of society, including education.

The author proceeds from the fact that the concept of "globalization of education" is derived from the concept of "globalization", therefore, both common features and specific features can be traced between them. Globalization of education is a process of convergence and integration of national educational systems. Special attention is paid to identifying manifestations of globalization in education. First of all, this is its openness to the global market of knowledge and innovative technologies, the integration of national educational systems into

---

¹кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вулиця Ярослава Мудрого, 25, Харків, Харківська область, 61000 <https://orcid.org/0000-0003-3776-2511>

the world is increasing. Internationalization, interdependence, unification of education are observed, in accordance with which the content, methods and forms of the educational process are changing. The importance of education as a determining factor of sustainable social development is increasing. The deepening of globalization trends in education is facilitated by informatization, which leads to the global rationalization of intellectual activity, increasing the efficiency and quality of specialist training. There is a commercialization of education, a transition to a wide range of sources of its financing.

The article argues that the globalization of education is a complex, ambiguous and contradictory process, which has both positive and negative manifestations. The latter give rise to certain problems and challenges. All of them are concentrated along the line of the ratio of global and national, traditional and innovative. The author sees the main direction of reforming the Ukrainian educational system in the harmonious combination of the best national educational traditions with the achievements of world educational practice.

Keywords: internationalization, informatization, global educational space, national educational system, unification, standardization, openness, commercialization.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни, що останніми десятиліттями відбуваються у світі, характеризуються всезагальним характером і високим динамізмом. Дані цивілізаційні трансформації обумовлені двома надзвичайно важливими тенденціями: глобалізацією та інформатизацією. Неймовірно посилюючи інтеграційні процеси, глобалізація приводить до стирання територіальних та соціально-психологічних кордонів, уніфікації та стандартизації життя.

Глобалізація має економічні, політичні, культурні та соціальні прояви. В економіці вона характеризується вільною торгівлею, вільним рухом капіталу, спрощеним переміщенням промисловості між різними державами в інтересах зменшення витрат на працю й природні ресурси, утворенням транснаціональних промислових, фінансових, торговельних структур. З політичного погляду глобалізація послаблює роль національних держав, спрощує міграцію людей, зменшує вплив держави на своїх громадян. Культурна глобалізація призводить до зближення ділової і споживчої культур між різними країнами світу, широкого використання англійської мови для міжнародного спілкування, стрімкого розширення мережі Інтернет для одержання інформації та спілкування, розширення можливостей для обміну культурними цінностями, програмним забезпеченням, а також до зростання міжнародного туризму. Соціальний аспект глобалізації проявляється у появі можливості вибору країни проживання та покращення матеріального забезпечення громадян завдяки трудовій міграції.

Всі ці процеси спостерігаємо і в Україні. Виходячи з теми даного дослідження слід відмітити, що головним проявом глобалізації в освітній сфері є формування відкритого освітнього простору. Продовжуються процеси інтеграції української освіти до загальноєвропейської, що актуалізує подальше їх вивчення, осмислення досягнень, виявлення виникаючих проблем і викликів на цьому шляху, вироблення стратегій розвитку освітньої галузі у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття «глобалізація» та «інформатизація» виступають предметом дослідження різних галузей знань, тому методологічною основою аналізу тут виступає міждисциплінарний підхід. Перші кроки до переосмислення кардинальних соціальних змін у світі стали спостерігатися в кінці 60-х початку 70-х років. Теорії інформаційного суспільства безпосередньо виходять з концепцій постіндустріалізму, які досить глибоко були розроблені західними дослідниками: Д. Беллом, Дж. Гелбрейтом, Дж. Мартіном, І. Масудой, Ф. Полаком, О. Тоффлером, Ж. Фурастьє та іншими. Так, Д. Белл настання «постіндустріального

суспільства» пов'язував з домінуванням інформаційних технологій над сировинними та енергетичними, а головне значення в ньому мають вже не мускульна сила й енергія, а інформація [1].

Різним аспектам глобалізації присвячено значні теоретичні напрацювання зарубіжних вчених: Р. Арона, Л. Брайана, Д. Гофмана, У. Бека, Е. Гідденса, Дж. Стігліца, Л. Туроу та інших. Зокрема, Е. Гідденс розглядає глобалізацію як динамічний процес, який відбувається усюди, торкається усіх сфер суспільства і кожного індивіда [2]. У. Бек, відмічаючи особливості і характерні риси глобалізації, звертає увагу на її відкритість, з одного боку, і внутрішню суперечливість, з іншого. З останнім він пов'язує складність прогнозування наслідків глобалізації, а також можливість встановлення контролю за ними [3].

Вплив процесів глобалізації на розвиток освіти в Україні в останні десятиліття викликає підвищений інтерес серед вітчизняних дослідників. В. Антонюк, І. Каленюк, В. Кремень, І. Коляда, В. Луговий, А. Музиченко, М. М'яковський, В. Огнев'юк, І. Силадій, В. Солощенко та інші вивчали різні аспекти глобалізації української освітньої системи, її місце і роль у світовому освітньому просторі, тенденції розвитку, напрямки трансформації тощо. Але, не зважаючи на постійне зростання інтересу вчених до цієї проблематики, вона залишається актуальною і потребує подальшого вивчення.

Формулювання цілей статті. Вивчення глобалізації освіти має сьогодні велике теоретичне і практичне значення. Це пов'язано з неймовірним, у порівнянні з попередніми епохами, динамізмом цих процесів, що породжує нові тенденції та особливості, в тому числі, проблеми і виклики. Виходячи з цього, метою статті є розкриття сутності та проявів процесу глобалізації в освітній галузі, виявлення як позитивних, так і негативних її наслідків для української освіти, розгляд стратегій вирішення виникаючих при цьому проблем.

Результати

Глобалізація сьогодні виступає важливим чинником суспільного розвитку, впливаючи на всі сфери життєдіяльності людини і суспільства. Щодо її сутності більшість дослідників пов'язують цей процес з економічною, політичною та культурною інтеграцією, зближенням і стандартизацією. Так, на думку А. Гідденса, головна особливість глобалізації полягає у єдності світу, в якому окремі регіони стають взаємопов'язаними та взаємозалежними, а сама регіональність вже не визначається класичними геополітичними принципами. Таку взаємозалежність можна визначити як активізацію світових соціальних відносин, що пов'язують віддалені населені пункти таким чином, що місцеві події формуються подіями, що відбуваються за багато тисяч миль, і навпаки [2]. Отже, за своєю природою вона означає новий етап інтеграційних процесів у світі, що призводить до втягування більшої частини людства в єдину відкриту систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків.

Головною передумовою поширення цих процесів стала інформаційна революція, яка привела до появи нової форми соціальної організації – інформаційного суспільства. Це дає привід стверджувати, що саме інформаційне суспільство значно посилює динаміку глобалізаційних процесів, забезпечуючи швидкість торгівлі, пересування, комунікації, інновації та просування ринку. Основною рушійною силою глобалізації стають такі технології, як комп'ютеризація, мініатюризація, супутниковий зв'язок, волоконна оптика та Інтернет [4].

Глобалізація включає різноманітні за сутністю, механізмами та наслідками процеси, які, з одного боку, утворюють складну і самостійну систему відносин, а з іншого, – характеризуються певною неоднорідністю і суперечливістю, створюючи нові ризики і протиріччя. Водночас, не можна не погодитися з твердженням, що глобалізацію можна розглядати «як новий тип суспільного розвитку, внаслідок якого відбувається

утвердження нових ціннісних координат, якісна зміна принципів і структури світу, модернізація соціальної, політичної, економічної та державно-управлінської систем» [5].

Глобалізація стала одним з чинників, що зумовив трансформацію не тільки виробничої сфери, але системи освіти та наукових досліджень. Так, Е. Тоффлер звертає увагу на те, що у такому суспільстві відповідних змін зазнають умови праці: праця стає менш монотонною, менш фрагментарною, характеризується гнучким графіком роботи, можливістю саморегуляції темпу роботи. Нові умови праці вимагають нових вмінь та навичок працівників: все більше потрібні робітники, які вміють взяти на себе відповідальність, розуміють, як їхня праця узгоджується з працею інших, які пристосовуються до швидких змін обставин і чутливо настроєні до людей [6]. Потреба у працівниках, які спроможні бути винахідливими та самостійно ухвалювати відповідальні виробничі рішення, зумовлює нові вимоги до загальної та професійної освіти. Нова освіта покликана формувати не механічних виконавців, а допитливих, здатних користуватися наданою свободою, спроможних до творчого мислення і пошуку, соціально відповідальних особистостей.

М. Кастельс також відмічає, що впровадження новітніх телекомунікаційних технологій обумовлює зростання вимог до робочої сили, яка повинна бути високоосвіченою та ініціативною. Фірми, великі чи малі, залежать від якості та автономності працівників. Якість вимірюється не тільки роками, витраченими на освіту, а й типом освіти. Працівник повинен бути здатним сам себе репрограмувати щодо навичок, знань та способу мислення, які визначаються змінами задач у бізнес-середовищі, що постійно розвивається. Кадри, здатні до самопрограмування, вимагають особливого типу освіти, в якій запас знань та інформації, накопичений у пам'яті працівника, може збільшуватися та видозмінюватися протягом його трудового життя [7].

Поняття «глобалізація освіти» (англ. globalization of education) є похідним від поняття «глобалізація» та уявляє собою процес конвергенції принципових засад освітньої політики національних держав у цілому ряді параметрів, передусім таких, як цілі та стратегії розвитку освіти, зміст освіти, способи та критерії оцінки ефективності освітніх систем тощо [8, 136].

Процеси глобалізації в освіті доцільно розглядати в декількох аспектах: інституційному, концептуальному, процесуальному. Інституціональний аспект передбачає аналіз проблеми під кутом зору створення і функціонування різних міжнародних освітніх організацій. Концептуальний аспект – теоретичне обґрунтування сутності та проявів глобалізації в освітній сфері. Весь спектр концепцій розподіляють на три групи: асиміляційні, що передбачають забезпечення пріоритетного культурного і освітнього розвитку однієї домінуючої нації і занепад інших внаслідок уніфікації; мультикультурні, що визначають автономний розвиток різних культурних груп, які підкреслюють свою унікальність; інтеркультурний, спрямований на взаємозбагачення різних культур шляхом взаємодії, взаємопроникнення. Процесуальний аспект характеризує механізм розробки і впровадження будь-яких інновацій в освіті. Яскравим прикладом прояву всіх аспектів глобалізації освіти може бути Болонський процес, метою якого є зближення і гармонізація систем освіти країн Європи з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Проявами складних процесів глобалізації в освіті є активне формування нових утворень: «світовий освітній простір», «європейський освітній простір», «світові освітні мережі». Всі вони будуються на принципі відкритості освіти глобальному ринку знань та інноваційних технологій, оскільки освіта не може залишатися замкненою системою – ні щодо власного суспільства та його інтересів, ні щодо заданих світовою спільнотою напрямків перетворення та розвитку. Отже, «відкритість освіти – це її здатність забезпечити відкритий простір для розвитку особистості, для засвоєння нею відкритого

світу, вільного від ідеологічних догм і купюр, евфемізмів і недомовок. Це розгорнутість освітньої системи до інтересів і потреб, повсякденного життя особистості і суспільства, до співпраці учня і вчителя, суспільства і навчальних закладів. Відкритість освіти – це її готовність до зустрічі, діалог з іншими освітніми системами і педагогічними культурами, до усвідомлення їх спільності, глибинних гуманістичних цінностей і неподільності сучасного глобального світу освіти – як зростаючої взаємозалежності його доль. І на цій основі – готовність до інтеграції у світову освітню спільноту» [9].

Саме таким чином, через гармонізацію та уніфікацію системи Європейської вищої освіти за Болонською декларацією 1999 р., відбувається освітня глобалізація країн Європи. Оновлення змісту та інтеграція української освіти в європейський та світовий освітній простір здійснюється завдяки приєднанню України до Болонського процесу. Це, безперечно, підвищує підготовку фахівців, здатних вийти на світовий ринок праці [10, 39]. Входження системи вищої освіти України в європейську освітню систему, привело до стандартизації вимог, а саме: єдина система залікових балів, порівнянність ступенів, критеріїв оцінки якості освіти, універсалізація навчального планування, єдині вимоги до визнання дипломів про освіту тощо. Крім того, спостерігається стрімкий розвиток експорту освітніх послуг, посилюється академічна мобільність здобувачів вищої освіти і викладачів, розширює свої межі дистанційне навчання, розвивається транснаціональна освіта, долаються національні кордони, стираються мовні бар'єри.

Формування інформаційного суспільства викликає необхідність усе більш широкого використання інформаційних технологій у сфері освіти. Під інформатизацією освіти розуміється сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб (та інших потреб, що пов'язані із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій) учасників освітнього процесу, а також тих, хто цим процесом управляє та його забезпечує, у тому числі здійснює його науково-методичний супровід і розвиток [11]. Стратегічна мета інформатизації освіти полягає в глобальній раціоналізації інтелектуальної діяльності за рахунок використання нових інформаційних технологій, радикального підвищення ефективності та якості підготовки фахівців до рівня, що відповідає вимогам постіндустріального суспільства [12, 27].

Здійснюється перехід від традиційних до гнучких високотехнологічних освітніх систем, суттєво розширюючи їх можливості. Інформатизація освіти поступово перетворює традиційну освітню систему на інноваційну, з характерними рисами відкритої освіти, забезпечуючи індивідуальну траєкторію самовдосконалення та самореалізації людини через навчання впродовж усього життя. Використання технологій дистанційного навчання дає можливість навчатися всім, незалежно від віку, матеріального становища та місця проживання, робить освіту доступною і мобільною [10, 40].

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволили змінити як сам процес навчання, так і його організацію. Їх використання активізує пізнавальну діяльність здобувачів освітніх послуг, забезпечує позитивну мотивацію до навчання, удосконалює контроль знань, забезпечує індивідуалізацію навчання, дозволяє раціонально організувати навчальний процес, поліпшувати навички пошуково-дослідницької діяльності, підвищує ефективність навчання в цілому. Забезпечуючи доступ до різних довідкових систем та інших інформаційних ресурсів, сучасні інформаційні технології підвищують ефективність самостійної роботи, створюють нові можливості для творчості, знаходження і закріплення важливих професійних вмінь та навиків, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання.

За таких умов значна увага приділяється інтерактивним методикам та технологіям навчання, суттєвою відмінністю яких є оперативна зміна темпу подання навчального матеріалу, форми подання, модифікації його змісту тощо. Інтерактивність передбачає, перш за все, спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету, а саме – створити комфортні умови, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Сьогодні спостерігається різноманітність таких методів і технологій. Можна виділити три типи таких технологій: радикальні (коли перебудовується весь процес навчання), комбіновані (коли поєднується декілька вже відомих елементів в новий метод) і модифікуючі (поліпшення методу чи технології без суттєвих змін). Застосування ефективних інформаційних технологій орієнтовано не лише на роботу викладача з аудиторією, а й на індивідуальну роботу з учнем/здобувачем, самостійну роботу як в аудиторії, так і за її межами.

Особливого значення сьогодні в Україні набула дистанційна освіта, яка стала відносно новою, однак вже активно затребуваною соціальною практикою. Запровадження воєнного стану у зв'язку із повномасштабною збройною агресією спричинило значні виклики для системи освіти. Перехід на дистанційне навчання дозволив не тільки відновити освітній процес, але й успішно його продовжити.

Застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій дозволяє здійснити взаємодію учасників дистанційного навчання незалежно від їх місцезнаходження за допомогою електронної пошти, діалогових форм взаємодії (чатів, форумів, вебінарів, відеоконференцій). Методичною особливістю дистанційного навчання є те, що засвоєння знань, умінь та навичок, передбачених навчальними програмами, здійснюється не в традиційні форми навчання (лекція, семінари тощо), а шляхом самостійної роботи учнів за допомогою різних технічних засобів та носіїв інформації. Характерними рисами дистанційного навчання є гнучкість; модульність; економічна ефективність; специфічна роль викладача як наставника; спеціалізований контроль якості освіти [13, 108].

Разом з тим, широке впровадження нових інформаційних технологій у навчальний процес породжує низку проблем: вдосконалення змісту, методів, організаційних форм та засобів навчання; інтеграція навчальних предметів; підготовка та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, створення системи безперервної освіти, зокрема системи самоосвіти та самовдосконалення, яка б забезпечувала оволодіння основами сучасної інформаційної культури; забезпечення доступності до необхідних систем навчання, створення зручних можливостей пошуку і вибору необхідного навчального матеріалу. Проблемним є і те, що інколи традиційні методи навчання часто суперечать принципам інтерактивного навчання, яке передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій. Крім того, чинне законодавство не охоплює всіх аспектів інформатизації освіти, а недостатнє фінансування заважає оновленню матеріально-технічної бази навчальних закладів.

У зв'язку з цим актуалізується концепція безперервної освіти, що значно розширює можливості людини задовольняти потреби в самореалізації протягом усього життя, відповідаючи на виклики сучасного світу, що стрімко змінюється. Безперервна освіта тлумачиться як цілісна, єдина система освіти, яка включає всі можливі типи навчальних закладів і характеризується такою побудовою інфраструктури, яка дозволяє людині, згідно з потребами та можливостями, у будь-який час продовжити освіту. Завдяки їй створюються умови для самоосвіти та всебічного розвитку особистості, забезпечується взаємозв'язок диференційних освітніх програм різних ступенів та рівнів, реалізація права громадян на освіту, надаються можливості отримувати загальноосвітню та професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації [14].

Не можна не погодитися з авторами, які вказують на багатогранність даного процесу. Безперервність виступає в сучасному культурно-освітньому контексті як ідея,

принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення людини. При цьому важливим залишається те, що процес здобуття якісної безперервної освіти є невід'ємною складовою частиною конкурентоспроможності, професіоналізму, який базується на внутрішній індивідуальній потребі в максимальній реалізації свого потенціалу через систему навчальних закладів, приватних послуг, інтернет-технологій та професійного розвитку, спрямований на постійне оновлення знань з метою підвищення рівня професійної компетентності [15].

Виступаючи складним і суперечливим процесом, глобалізація освіти може мати не тільки позитивні прояви та наслідки, а й породжувати певні ризики і проблеми. Деякі автори виділяють принаймні три потенційні загрози з боку глобалізації. Насамперед, це зміщення акцентів в усвідомленні освіти і науки та формування нової концепції їх розуміння як елементів більш широкої «індустрії знань» з використанням знання як одного з економічних ресурсів. Освіта розуміється як приватне благо, яке приносить користь тим, хто навчається, а тому освіта повинна оплачуватися як і інші послуги, тому що надання знання стає однією з комерційних угод. Ще одна загроза – професіоналізація, адже академічна освіта опиняється під загрозою, а цінність університетської освіти визначається за зовнішніми показниками, такими як працевлаштування випускників, їх соціальний статус, посада, заробітна платня тощо. За таких умов без належної уваги з боку держави страждають фундаментальні науки та зникають наукові школи, скорочується склад викладачів, за рахунок найбільш досвідчених науковців. Третя загроза – комерціалізація продукції наукових досліджень і завдяки цьому скорочення теоретичних досліджень на перевагу прикладних [16, 66].

Значним викликом в процесі глобалізації освіти є неможливість для високоосвічених громадян країн, що розвиваються, знайти належне застосування своїм знанням та вмінням. Це призводить до того, що людина намагається знайти роботу не в своїй країні, а в інших державах. В наслідок цього постає проблема професійної міграції вчених, фахівців, висококваліфікованих робітників. Небезпечним також стає масове неповернення студентів в свої країни після навчання в закордонних університетах. В результаті спостерігається феномен «відтіку мізків». Останніми десятиліттями міграційний процес в Україні набув досить великих масштабів. З іншого боку, у розвинених країнах існують офіційні державні програми запрошення зарубіжних фахівців, орієнтовані на залучення осіб порівняно молодого віку, які зарекомендували себе як успішні професіонали. Найбільш популярними серед них уже кілька десятиліть залишаються фахівці в галузі інформаційних технологій, представники природничих і точних наук.

Інтелектуальна міграція має як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних для нашої країни відносяться: сприяння інтеграції України в міжнародний ринок праці; отримання можливості реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити кваліфікацію, ознайомитися зі світовим досвідом, поліпшити матеріальне становище; стимулювання до більш продуктивної діяльності українських наукових працівників через виникнення конкуренції із закордонними фахівцями; підвищення світового рейтингу України. Разом із тим не можна недооцінювати певні ризики, які створює посилення інтелектуальної міграції. Така ситуація загрожує не лише збереженням кадрового дисбалансу в Україні, але й вимиває з науки найбільш здібних і перспективних дослідників, дає підстави стверджувати про ознаки руйнування її інтелектуального потенціалу. Втрата країною конкурентоспроможної частини власних трудових ресурсів призводить до вповільнення темпів розвитку науково-технічного прогресу. Деякі автори прогнозують, що у подальшому ця тенденція тільки посилиться та призведе до довгострокового закріплення нерівності між розвиненими та всіма іншими країнами, оскільки виграють в цій конкурентній боротьбі за фахівця частіше ті соціуми, які можуть запропонувати найкращі умови для діяльності фахівця [17, 23].

Не менш важливою проблемою, викликаною глобалізацією, є загроза втрати національної ідентичності країн на «користь» космополітизму, вестернізації, стандартизації, уніфікації традиційних культур в умовах інформаційної нерівності [16, 65]. За таких умов українська освіта, як і будь-яка інша національна освіта, не повинна втратити власну ідентичність, національні традиції, історію та культурну специфіку. Стратегія трансформацій в системі освіти повинна бути україноцентричною, спиратися на духовне надбання попередніх поколінь українців. Саме тому ознаками сучасної освітньої парадигми повинні стати принципи, як вироблені в українській філософсько-освітній думці (антропоцентризм, духовність, гуманізм тощо), так і світові сучасні уявлення про відкритість світу, цілісність людини, природи і суспільства, нелінійний характер суспільних перетворень тощо. Тоді освіта базуватиметься на дослідженні реального світу і не буде відірваною від життя власної країни.

Останніми роками відбувається становлення глобального ринку освітніх послуг, а вища освіта розглядається як товар. Склалася ситуація, коли освіта все більше залежить від міжнародних бізнесових структур, в наслідок чого вона орієнтується передусім на задоволення потреб глобального капіталу та бізнесу. Інтереси суспільства і держави втрачають свою пріоритетність. За таких умов більш конкурентоспроможними почуваються ті університети, які обирають напрямками своїх досліджень теми, що цікавлять промисловість і приватний бізнес. В наслідок цього розширюються можливості отримання університетами додаткових прибутків для своєї діяльності.

Комерціалізація освіти є наслідком глобального поширення ринкових механізмів на освітню сферу. Вона дає можливість закладам вищої освіти розвивати нові форми навчання, розробляти та впроваджувати в навчальний процес нові освітні технології, підвищує їхню конкурентоспроможність та сприяє успішному виходу на міжнародний освітній ринок. Як наслідок, зростає ефективність процесу отримання здобувачами новітніх знань, вмінь та навичок, складаються більш сприятливі умови для формування у них затребуваних на сучасному ринку праці компетентностей.

Стосовно визначення сутності терміну «комерціалізація» поділяємо позицію авторів, що визначають його, як «процес входження у сферу вищої освіти ринкових відносин, що змінюють структуру, завдання, функції вищої освіти загалом та окремих вищих навчальних закладів, створюють широке коло додаткових освітніх послуг. Таке визначення розширює та конкретизує розуміння комерціалізації вищої освіти лише як процесу входження у сферу вищої освіти ринкових відносин» [18, 74].

Комерціалізація вищої освіти була викликана рядом чинників. По-перше, це скорочення фінансування вищої школи з боку держави. Саме ця причина є найважливішою серед передумов процесу комерціалізації у вищій освіті України. По-друге, поява безлічі нових можливостей для отримання прибутку, що відкриваються перед закладами вищої освіти завдяки складним і наукоємним технологіям, які змінюють характеристики сучасної економіки. По-третє, виникнення нових бізнес-можливостей для отримання доходів, які не пов'язані зі звичайною науково-викладацькою діяльністю. Наприклад, відрахування за використання бренду навчального закладу на сувенірній продукції, торгівля такою продукцією та ін. По-четверте, зростання конкуренції з боку вищих навчальних закладів через збільшення кількості освітніх установ, формування недержавної форми вищої освіти, появи платної освіти в державних ЗВО. Підвищення рівня конкуренції на ринку освітніх послуг веде до необхідності активного залучення нових ресурсів у боротьбі за «контингент» [18, 101-108].

Суттєвим недоліком комерціалізації є те, що вона сприяє закріпленню соціальної нерівності, що суперечить праву кожного на розвиток і самовдосконалення. Соціальна справедливість у сфері освіти, а відповідно і соціальний прогрес можуть бути досягнуті тільки у випадку, коли всі матимуть рівний доступ до освіти. Досягнути цього може

тільки освітня система, побудована на принципах рівного доступу до неї та її безкоштовності для здібної і талановитої молоді.

В умовах глобалізації посилюється роль освіти як визначального фактора суспільного розвитку. Відомий американський соціолог і футуролог Е. Тоффлер з цього приводу зазначає, що в довгостроковій перспективі для будь-якої держави мають значення продукти розумової праці: наукові й технологічні дослідження; навчання робочої сили; складне програмне забезпечення; більш витончене управління; просунуті комунікації; електронні фінанси. Це ключові джерела завтрашньої могутності, але жодне з цих стратегічних озброєнь не може бути більш важливим, ніж високоякісна організація, особливо організація знання як такого [6]. Як сукупність компетенцій освіта стає ефективним виробничим ресурсом, який має здатність постійно оновлюватися та удосконалюватися, на відміну від матеріально-технічних ресурсів. А відтак освіта стає важливим елементом стратегії економічного зростання держави.

Світовий досвід цивілізаційного розвитку найбільш передових країн світу засвідчує вирішальну роль освітньої сфери у становленні всього соціокультурного комплексу – модернізації виробництва, вдосконаленні суспільних відносин, науки і культури, які забезпечують сталий розвиток суспільства та входження індустріальних країн у стадію постіндустріального інформаційного суспільства. У XXI столітті роль освіти для всіх країн ще більше зростає, виступаючи вирішальним чинником конкурентоспроможності країни на світовій арені. Водночас, не може бути в країні, відсталій технічно, технологічно та фінансово, сучасної та відповідної викликам часу системи освіти, та й навпаки – там де система освіти базується на застарілих принципах індустріального суспільства та фінансується за остаточним принципом, не може бути розвиненої держави із гарними перспективами у глобалізованому світі. Саме тому головний виклик глобалізації – нагальна потреба модернізації системи освіти в напрямку створення високотехнологічної економіки та конкурентоспроможного фахівця [16, 65].

Розуміння проявів, особливостей та тенденцій глобалізації в освітній галузі сьогодні дасть можливість вибудувувати стратегію її подальшого розвитку та сприятиме подоланню загроз, які можуть виникати на цьому шляху. Головними орієнтирами тут стають: творча спрямованість освітнього процесу, формування інноваційного мислення у всіх його учасників; створення умов для самовдосконалення та самореалізації людини протягом усього трудового життя, формування у неї навичок безперервної самоосвіти; гуманізація, демократизація, утвердження людини найвищою цінністю; збереження та примноження національних цінностей і традицій; формування духовної культури особистості; підвищення ефективності та якості освіти.

Висновки

Глобалізація, виступаючи важливим чинником розвитку сучасного суспільства, зумовила кардинальні зміни в усіх його сферах, в тому числі освітній. Головними проявами глобалізації освіти стає її відкритість глобальному ринку знань та інноваційних технологій, зростає інтеграція національних освітніх систем у світову. Спостерігається інтернаціоналізація, взаємозалежність, уніфікація освіти, у відповідності з чим змінюються зміст, методи та форми навчального процесу. Посилюється значення освіти як визначального фактора сталого суспільного розвитку. Поглибленню глобалізаційних тенденцій в освіті сприяє інформатизація, яка веде до глобальної раціоналізації інтелектуальної діяльності, підвищення ефективності та якості підготовки фахівців. Відбувається комерціалізація освіти, перехід до широкого кола джерел фінансування.

Разом з тим, глобалізація освіти виступає складним, неоднозначним і суперечливим процесом, який має як позитивні прояви, так і може породжувати певні

проблеми та виклики. Всі вони концентруються по лінії співвідношення глобального і національного, традиційного та інноваційного. Тому при реформуванні української освітньої системи, з одного боку, важливо зберегти кращий власний досвід, що базується на збереженні національних традицій, з другого – врахувати передові досягнення світової освітньої практики.

Список використаних джерел

1. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. NY: Basic Books, 1973. 507 p.
2. Гідденс Е. Соціологія. Пер. з англ. Київ: Основи, 1999. 726 с.
3. Beck U., Grande E. Varieties of second modernity: extra-European and European experiences and perspectives. *British Journal of Sociology*. 2010. Vol. 61. Issue 3. P. 406-638.
4. Cheuerman W.E. Cosmopolitanism and the World State. *Review of International Studies*. 2014. № 40. P. 419-441
5. Войтович Р. В. Глобалізація як новий тип розвитку суспільства й управління в контексті формування нової геостратегічної реальності. Демократичне врядування: наук. вісн. Вип. 2(28). URL : <https://science.lpnu.ua> (дата звернення 17.01.2025).
6. Тоффлер Е. Третя Хвиля / з англ. пер. А. Евса. К.: Всесвіт, 2000. 480 с.
7. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Пер. з англ. К: Ваклер, 2007. 304 с.
8. Сбруева А.А. Глобалізація освіти. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 136 – 137.
9. Онопченко О. Відкрите освітнє середовище та його інтеграція у віртуальний простір інтернету. URL: https://pi.iod.gov.ua/images/pdf/2015_1/17.pdf (дата звернення 10.01.2025).
10. Коляда І.Г. Особливості трансформації освіти в епоху глобалізації. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т. 20. № 8. С. 37-42.
11. Биков В.Ю., Спірін О.М., Пінчук О.П. Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти – Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні. 2017. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132488157.pdf> (дата звернення: 12.01.2025).
12. Леута О.Д., Стельмашук А. Проблема інформатизації та комп'ютеризації освітньої галузі. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». 2017. Вип №56. С. 26-30.
13. Довбенко С.Ю. Реалізація дистанційної форми навчання в умовах війни з досвіду шкіл України. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 52. Том 1. С.107-111.
14. Сало А. Безперервна освіта як пріоритетний напрямок підвищення професійної компетентності фахівців. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5505> (дата звернення 7.01.2025).
15. Сердюк Н.М., Фогель Т.М. Безперервна освіта як чинник конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. №70. Том 3. С. 67-71.
16. Силадій І.М. Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2020. 27(10). С. 60-69.
17. М'яковський М.Є. Основні виклики вищої школи в умовах глобалізації та інтернаціоналізації – тенденції та особливості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2019. VII (84). Issue: 207. P. 22-25.
18. Кравченко А.С. Комерціалізація вищої освіти: соціокультурний аспект: дис. ... канд.соціол.наук: 22.00.04 / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2015. 182 с.